

Manuel Sanchis Guarner contat als joves

Desitge dirigir la meua intervenció als joves universitaris que s'han matriculat massivament en aquesta jornada d'homenatge a Manuel Sanchis Guarner, a la qual he estat amablement convidada a parlar. Aquests joves, la major part cursant estudis filològics, coneixen el nom de l'eminent erudit perquè el troben en bibliografies; però al marge d'això, poc hi ha en la societat en què viuen que els haja ensenyat qui va ser la persona a qui homenatgem avui. La celebració del centenari del seu naixement ens en dóna l'oportunitat.

Manuel Sanchis Guarner era una persona d'una vida tan rica que, per més que parlarem ací hores i hores d'ell, no aconseguiríem exhaurir el tema de conversa. Jo, a més, intervinc després de Santi Cortés, una de les persones que més han estudiat els homenots valencians del segle xx, i d'Alfons Llorenç, que va conèixer don Manuel com poques persones l'han conegut, i que té molt a contar sobre la política de la Transició valenciana.

Així que, enfrontada a un tema amplíssim, i amb l'avantatge de parlar després de Santi i d'Alfons, limitaré la meua intervenció a algunes reminiscències personals del vessant humà del meu benvolgut mestre.

El vespre del 15 de desembre de 1981 jo acabava de trencar amb un nóvio que tenia aleshores, i me'n vaig anar al llit pensant, amb l'arrogància de la joventut, que la meua vida ja no tornaria a ser la mateixa. I així va ser: la meua vida, després d'aquella nit, ja no va tornar a ser la mateixa; però no pel que jo pensava (aquell nóvio no valia res, i vaig fer molt bé a llevar-me'l de damunt); sinó per una causa molt més important: aquella nit va morir, de repent, el meu mestre Manuel Sanchis Guarner. Sols el dia abans havíem estat xarrant, al departament i, amb el

seu etern somriure, ens havia dit: «A vore quan fem la pròxima paella!» El xoc de la seua mort va ser terrible, tant per a mi com per als seus altres deixebles. Us puc dir per experiència que la pèrdua d'un mestre pot ser, per a la dona professional almenys, molt més dura que no la pèrdua d'un nóvio.

La meua vinculació al Departament de Lingüística Valenciana (que era llavors l'únic nom oficial que permetia l'autoritat competent per al nostre Departament de Filologia Catalana) havia començat amb una beca de col·laboració, al meu últim curs de carrera, la tardor del 1978. Jo sóc dels que van començar la carrera després de la mort de Carrero Blanco, i la van acabar amb les Corts que redactaven la nova constitució democràtica.

En aquella època, els membres del departament quasi podem dir que cabien en un taxi: a més de Manuel Sanchis Guarner, sols hi havia Jaume Pérez Montaner (un professor que havia vingut dels Estats Units, ara jubilat), Antoni Ferrando (a qui Manuel Sanchis Guarner sempre va considerar el seu successor), Vicent Simbor (llavors un jove fitxatge), i Alfons Guirau, que poc després no resistiria la pressió de la llavors hostil vida universitària (molts no la resistien) i ens deixaria. El mateix Manuel Sanchis Guarner feia poc (1976) que havia guanyat l'estabilitat laboral universitària per fi, amb l'agregació de Lingüística Valenciana. També era director de l'Institut de Ciències de l'Educació des del desembre del 1976, des del qual va fer tantes tasques: d'una banda, l'organització de cursos de formació de professors en valencià; de l'altra, la coordinació del magnífic *Curs de gramàtica normativa. Per a ús de valencians*, en el qual ni tan sols va signar, cedint el protagonisme exclusivament al seu jove equip de redactors.

La meua primera tasca com a becària al seu servei va ser mecanografiar-li els originals d'uns quants dels molts llibres que en aquells anys tenia entre mans. Els que més recorde van ser *Aproximació a la història de la llengua catalana*, que va fer per a Salvat, i *Els inicis del teatre valencià modern*, que es va publicar en la nova col·lecció de llibres de l'Institut de Filologia Valenciana, col·lecció que anys a venir portaria el seu nom, «Biblioteca Sanchis Guarner». Imagineu-vos el que representava per a mi el privilegi de ser la primera a veure, en manuscrit, llibres que una vegada impresos serien àvidament llegits, tant pels investigadors de l'àrea com per un ampli sector de públic en general (a l'època de la Transició, la gent llegia molt).

Manuel Sanchis Guarner escrivia en una molt característica calligrafia de format minúscul, generalment en fitxes de petit format, que ell mateix es feia a partir dels folis (folis, no DIN A4) del paper d'exàmens de la Facultat; un paper reciclat que llavors era, no sé per què, d'un característic color rosa. Els meus ulls joves podien llegir bé la seua mà; i si ell mateix la podia llegir (llevant-se les ulleres i apropant-se molt el paper a la cara), era condicionat per una afecció ocular que degeneraria en cataractes.

He començat la meua intervenció declarant que considere molt pitjor perdre un mestre que no perdre un nóvio. I don Manuel era un bon mestre. Què fa un bon mestre? Un bon mestre veu les teues capacitats encara millor que tu mateix. I don Manuel va veure perfectament les meues: ell va veure on podia ser jo més útil. Em va costar acceptar les seues propostes d'investigació, però; jo era jove, i vivíem en plena transició: volia estar en primera línia de la lluita per l'educació social, volia estudiar la contemporaneïtat, volia aplicar a la filologia catalana les teories més avantguardistes... Aquelles teories tan avantguardistes avui dia estan completament obsoletes. I don Manuel va evitar l'obsolescència dels meus esforços dirigint-me a una àrea completament diferent: s'adonava que un postgraduat igualment apassionat per la llengua com per la literatura és inusual, i que un camp on podia ser més útil algú així, en filologia catalana, era en el medievalisme. Va acabar convencent-me, i tenia raó.

Encara, tanmateix, vaig negociar amb don Manuel fins a última hora: jo treballaria sobre un autor medieval, sí: Jaume Roig; però estudiaria la seua llengua amb l'ajut d'un instrument d'avantguarda: la computadora. Va caler fer un programa especial, per a un ordinador que ocupava una habitació sencera. Un ordinador d'una empresa privada, naturalment; a inicis dels vuitanta, les màquines més sofisticades que es podien trobar als departaments universitaris de l'Estat espanyol eren les màquines d'escriure manuals (ni tan sols elèctriques).

Don Manuel va dirigir-me la memòria de llicenciatura l'últim any de la seua vida; la mort li va arribar en el procés, que vaig completar sota la direcció d'Antoni Ferrando. Sempre estaré agraïda al meu primer mestre per haver-me conduït on he estat més útil, on puc servir amb més eficàcia la meua societat d'acord amb les meues capacitats.

M'admira com don Manuel era capaç d'observar i guiar els deixebles, de fer les classes i de redactar muntanyes de publicacions, mentre es trobava sotmès a un setge constant per part dels enemics de la normalització lingüística. No eren temps tranquils, aquells; la Transició valenciana va ser molt dura. Ni tan sols a dins de la universitat n'estàvem estalvis del tot. I ara us contaré una anècdota de l'any 1981, l'any de la seua mort.

Un matí es van presentar al departament, a veure don Manuel com a degà, un parell de dones de mitjana edat, molt ben vestides. Li van dir que representaven un grup de mares d'alumnes, i que aquest grup voldria venir a visitar-lo el dia següent. Don Manuel els va confirmar que les rebria, i aquestes dones se'n van anar.

Ara bé: en aquella època era raríssim que acudiren a entrevistar-se amb els professors els pares dels universitaris. Encara més rar que ara. Com sabeu, com que l'universitari és major d'edat, correspon a ell, i no als pares, la gestió dels temes que l'afecten. A qualsevol estudiant d'aleshores (com supose que a qualsevol d'ara), li hauria caigut la cara de vergonya que sa mare es presentara a la Facultat a

donar la cara per ell; així que allò era molt rar. Això vam estar comentant don Manuel i jo aquell dia. Recorde vívidament que vaig preguntar-li què creia que significava la insígnia que una d'elles portava a la solapa: era una bandereta espanyola flamejant. Parlem de 1981, recent aprovada la Constitució, en el procés de gestació de la qual s'havia discutit moltíssim si calia modificar o no aquella bandera tan associada amb el règim de Franco. Per això, l'any 1981, només feien exhibició de la bandera bicolor els representants del continuisme franquista.

Va arribar l'endemà. Al departament sols érem presents don Manuel i jo, i Emili Casanova, que acabava d'incorporar-s'hi. Les vam sentir abans de veure-les: era una multitud de persones, totes dones, que pujava per l'escala. I allà van anar entrant, al rebedor del departament, que era una saleta on feiem les reunions. Entre quaranta i cinquanta dones es van embotir allà —bloquejant-nos, de pas, l'eixida. Don Manuel em va demanar d'avisar Emili que isquera també a la saleta, per ser amb nosaltres dos i ajudar-nos a fer front a aquella allau de gent. Van entrar cridant, i van seguir cridant durant un temps interminable. Era mentida que foren mares d'estudiants: la majoria d'elles eren joves, no tenien edat de ser-ho. I era mentida que hagueren vingut a parlar; havien vingut a intimidar. Eren les llavors tristament famoses *ties maries*, la secció femenina de l'extremisme blaver, que se solien concentrar per assetjar personalitats progressistes.

Totes cridaven alhora, insultant don Manuel, dient-li «catalanista», «vendido al oro de Barcelona» i, en general, agredint-lo verbalment. El podien haver linxat en un moment, tanta gent rabiosa tan a prop. Però don Manuel va aguantar l'envestida com un valent; i amb veu clara i ferma, va acabar imposant-se a la cridòria. Els va dir que havia estat enganyat: que elles no eren mares d'alumnes, i que feren el favor de desallotjar el local. I, increïblement, aquelles persones que encara un moment abans el volien linxar, ara, després de sentir la seua veu serena, el van obeir: a poc a poc, dient fàstics i encara destralejant, però se'n van acabar anant.

Ensurts com aquest, els últims anys de la seua vida eren habituals. Santi Cortés reporta a la seua biografia, entre molts altres episodis, una conferència de don Manuel a l'Ateneu de València que també va ser boicotejada amb crits i amenaces per un d'aquests grups blavers. I don Manuel sols hi havia anat a parlar d'un tema aparentment innocu: el segle XIX...

Tot aquell assetjament tenia un únic propòsit: volien forçar-lo perquè renegara de la unitat de la llengua. Però ell no es va doblegar mai, perquè era íntegre.

Per això, quan li va arribar la mort per infart aquella nit fatídica que ens va canviar la vida a molts, els que havíem tingut la sort de tractar-lo el vam plorar molt; però allò no ens va estranyar: la nostra impressió era que l'havien mort a disgusts, un disgust rere un altre. Tot just acabava d'assabentar-se que el jutge havia desestimat la seua demanda de difamació contra la revista del Grup d'Acció Valencianista (GAV, un molt agressiu grup blaver, l'irregular finançament del

qual no s'ha aclarit mai), que havia publicat que la bomba —aquella bomba que va caler esclafir al camp del Levante, per la seua tremenda potència explosiva— se l'hauria enviada el mateix don Manuel. Com podia ser, que un jutge dictaminara que allò no era difamatori? Va ser l'últim colp.

Això havia estat, durant molts anys, la tònica habitual contra Sanchis Guarner. I per què tanta i tan contínua fúria contra una persona que encarnava la moderació?, es pot preguntar la gent d'ara. Precisament per això resultava perillós Manuel Sanchis Guarner: perquè era moderat, capaç de veure diferents punts de vista, perquè sempre estava disposat a negociar —i, per tant, perquè era convincent. Això és el que resultava perillós per a la reacció, per als antidemòcrates de llavors. Sempre és així en la història: els moderats són, en el fons, més perillosos que no els extremistes. Els extrems es necessiten, com sabeu molt bé si esteu al corrent del que passa al món ara. Al-Qaeda va ser el gran facilitador del retall de les llibertats que van dur a terme George W. Bush i altres dirigents al món. Ara vivim un gran moment, perquè sembla que ETA s'acaba. Però si ETA s'acaba, de què viuran molts polítics que sempre tenien l'ETA a la boca? Com dic, els extrems es complementen, es retroalimenten. És la moderació la que resulta realment perillosa, perquè la moderació és persuasiva.

Recorde bé don Manuel parlant a la plaça de bous de València, davant més de vint mil persones, en l'acte de desgreuge pels atemptats amb bomba que havien patit ell i Joan Fuster; i parlant, com sempre, paraules clares, però paraules de moderació. Per a Sanchis Guarner, les coses no eren o blanques o negres; i mai, malgrat tants atacs com va rebre, mai no es va radicalitzar: mai no va cercar venjança, sinó sempre —sempre— conciliació social.

Però no tot van ser contrarietats: en política universitària, la seua faceta de conciliador li va ser plenament reconeguda en ser elegit, amb un abassegador nombre de vots, primer degà democràtic de la Facultat de Filologia (a diferència del degà imposat que havíem patit abans d'ell). Per a la nostra jove Facultat, Manuel Sanchis Guarner també va ser un aglutinador, i és significativa l'enorme quantitat de col·legues que van voler contribuir a la miscel·lània amb què se'l va homenatjar pòstumament.

Malgrat totes les penes que revivim avui ací, jo vull acabar amb un advertiment: no ens convé veure Manuel Sanchis Guarner —ni Joan Fuster, que va patir un procés de persecució idèntic—, no ens convé veure'ls com a màrtirs; si ho fem, llegirem les seues vides com un camí de sacrifici, i quin model de vida seria aquest? Jo us ho diré: el sacrifici és un model religiós. No ens convé. No trieu el sacrifici: trieu l'esforç, que és el que van fer ells. Ells no volien sacrificar-se; ells eren, simplement, persones íntegres, conseqüents. Joan Fuster es burlava d'ell mateix, de Sanchis Guarner i de Vicent Andrés Estellés, dient irònicament que formaven «la

santíssima trinitat», perquè en la Transició els duïen, tots tres junts, a tots els actes de reivindicació pels drets del País Valencià. Joan Fuster, com don Manuel, va intentar viure sempre amb humor. Els màrtirs no tenen sentit de l'humor; les persones que s'esforcen sí que en poden tenir. L'humor és un gran aliat de l'esforç.

No els prengueu com a màrtirs, doncs, sinó com a persones honestes, fidels a ells mateixos, que, malgrat les dificultats i l'oposició d'un poderós (però petit) sector social, es van realitzar vitalment en la seua creativitat intel·lectual —i van rebre molts reconeixements per part d'un altre gran sector de la societat, el majoritari, que els va estimar i admirar per ser íntegres, que els va donar moltes alegries i satisfaccions. Com a tals, persones com Manuel Sanchis Guarner i Joan Fuster són uns excel·lents exemples. Si sols tinguérem present quant van patir (que va ser moltíssim), acabaríem en la desmoralització més completa —que és el que els seus perseguïdors es proposaven, i se segueixen proposant; l'objectiu de l'assetjament no pot ser més que desmoralitzar.

Voleu ser herois? Doncs agafeu el camí difícil, el camí d'ells: expliqueu, dialogueu, i feu-ho amb cortesia. En una discussió, intenteu comprendre el punt de vista de l'altre, encara que no el compartiu —comprendre no vol dir justificar. Intenteu persuadir amb educació. Intenteu incloure més que no excloure. El camí difícil és ser educat, saber comunicar-se amb «modos i criaça». Difícil és esforçar-se a dialogar.

Forces poderoses us voldran fer creure que no paga la pena esforçar-vos per canviar la societat. Però vosaltres sabeu que sí que paga la pena. Exemples com el de Manuel Sanchis Guarner, com el de Joan Fuster, ens diuen que sí que es pot viure estimant la pròpia llengua i la pròpia terra, i estimant-les íntegrament; fins i tot amb el que podem veure com a defectes. Perquè la llengua i el país s'estimen com s'estima la família: no perquè siguen millors, ni pitjors, sinó perquè són els nostres.

ROSANNA CANTAVELLA
Universitat de València